

Een norm is een gestolde waarde

Lezing op het Symposium van het Alfa College Groningen

Thema: 'Opvoeden moet?!'

17 november 2006

Tineke Liefhebber

Het is altijd een wat vreemde ervaring mensen welkom te heten op een locatie waar je zelf een vreemde eend in de bijt bent en de toehoorders mogelijk meer thuis zijn dan jijzelf. Want hoewel aard, gedrag en ontwikkeling van mensen mijn voortdurende belangstelling hebben, kijk ik doorgaans alleen naar de proceskant en vanuit de coulissen, naar het reilen en zeilen van opleidingscentra. Mijn inhoudelijke kennis is dan ook beperkt. Maar misschien dat juist mijn buitenpositie me in staat stelt andere accenten te leggen op ontwikkelingen die u van binnenuit kent en ik slechts van een afstand bekijk. Mocht u n.a.v. mijn verhaal vragen en opmerkingen hebben (hetgeen ik hoop) spaar die dan s.v.p. op tot aan het einde, omdat sommige vragen vermoedelijk gaande het verhaal beantwoord zullen worden.

Sinds een slordige 35 jaar ben ik werkzaam op het terrein van de mens-ontwikkeling. Aanvankelijk in de hulpverlening, later als coach en trainer van hulpverleners en pastores en sinds een jaar of acht voornamelijk als consultant in het bedrijfsleven waar ik zowel individuele- als teamprocessen begeleid. Tevens adviseer ik bij veranderingsprocessen binnen een bedrijfscultuur of bij het vervlechten van verschillende culturen zoals bij fusies.

Zo op het eerste gezicht heeft m.n. dit laatste werkterrein niet zo veel te maken met het uwe en al helemaal niet met de pedagogische vraag waar we ons vandaag met zijn allen over buigen.

U vraagt zich dan misschien ook af wat ik hier doe.
Het antwoord daarop kan kort zijn: ik werd gevraagd.

Maar die vraag had natuurlijk wel enige achtergrond en mijn bevestigende antwoord een bodem. Want hoewel de wereld van de jonge, kwetsbare opgroeiende mens weinig overeenkomst lijkt te hebben met die van de op geld gerichte snelle zakenwereld hebben beide gebieden meer met elkaar gemeen dan bij oppervlakkige beschouwing wellicht lijkt. Er zijn zelfs meer overeenkomsten dan verschillen. Daarbij zitten de verschillen voornamelijk in de uiterlijke vorm en de overeenkomsten meer in de essentie. In beide gevallen hebben we immers te maken met mensen; een groter raakvlak is niet te bedenken. Het gaat om mensen in ontwikkeling en in relatie tot de samenleving waarin ze zich bevinden. Mensen met een bepaalde aanleg, bepaalde verlangens, angsten, mogelijkheden en beperkingen, overtuigingen, ervaringen..., én bepaalde toekomstverwachtingen; hoe onbewust dit alles misschien ook is of hoe ambivalent we daar ook tegenover moge staan.

Een belangrijk kenmerk van 'de' mens in zijn algemeenheid is dat hij voortdurend op weg is. Want met elkaar streven we wat af. Leren lopen, examen halen, meer geld, een nieuwe liefde of een nieuwe baan, een leuk huis, 3 vakanties per jaar en het overtuigen van de ander van onze onbetwistbare standpunten. Zelfs als de doelen strijdig aan elkaar zijn gaan we er lustig mee door.

Ook of misschien wel juist in het bedrijfsleven is de lijst met persoonlijke- en groepsdoelen een volstrekt normaal -en niet meer weg te denken- onderdeel van een bedrijfscultuur. We streven met zijn allen naar vooruitgang en ontwikkeling en willen daar bovendien succesvol in zijn. Dit geldt voor de pasgeboren baby die na zijn handjes ook nog de rest van de wereld wil gaan verkennen en veroveren maar ook voor de gearriveerde hotemetoot. Ook al besluit deze op enig moment al zijn bezittingen te verkopen en een contemplatief leven te

gaan leiden in een boeddhistisch klooster. Een nieuw doel waar met evenveel overgave naar wordt uitgereikt. Kortom we ontwikkelen, zelfs al lijken we misschien af en toe eens terug te vallen, maar ook dat is onderdeel van een ontwikkelingsproces.

In dit verband maakt het dan ook niet uit of Darwin nu het gelijk aan zijn zijde heeft of de religie met teksten als: 'we zijn geschapen naar Zijn beeld en tot Zijn gelijkenis'. In beide gevallen gaat het immers om ontwikkeling. Van aap naar mens of van mens naar Goddelijk wezen, want het woord 'tot' impliceert immers een situatie in wording.

Het verschil tussen grote en kleine mensen is dus niet zo groot. Het enige wezenlijke verschil tussen de volwassen wereld en die van het kind zit in de grotere kwetsbaarheid van de opgroeiende mens bij het zich een weg vinden in de complexiteit van het leven. Hij is hierbij afhankelijk van de geaardheid en de mogelijkheden van zijn opvoeders. Dat niemand daar nog aan twijfelt mag blijken uit het feit dat we ons al geruime tijd verdiepen in wat juist wel of juist niet de aangewezen aanpak van een jonge mens is. Maar doordat we die enige juiste aanpak nog niet gevonden hebben, zwenken we van opvoedingsmethode naar opvoedingsmethode, van onderwijs-methode naar onderwijs-methode en hebben we ons vandaag zelfs de gewaagde vraag gesteld, of opvoeden eigenlijk wel moet. Dus of er wel algemene regels te formuleren zijn waar zowel Jantje als Pietje wel bij vaart. Tot op heden lijken we – en nu ga ik heel kort door de bocht – voornamelijk in geslaagd in kaart te brengen wat niet aan te bevelen is. Van incest en andere gruwelijkheden wordt niemand gelukkig, hoewel dit lang niet voor iedereen tot dezelfde treurige gevolgen leidt. Sommigen ontsporen nadien volledig, maar weer anderen groeien uit tot evenwichtige en ook gelukkige leden van de samenleving. Er blijken verschillende reacties op dit aangedane leed mogelijk.

Dit duidt er op dat een opvoeding in elk geval niet de enige bepalende factor is voor de uiteindelijke resultaten.

Daarnaast zijn wij allen – groot en klein, arm en rijk, islamiet, christen, boeddhist of Jood, onderhevig aan de invloeden van de tijd waarin we leven en is de jeugd daarbij afhankelijk van de vertaalslag die volwassenen kunnen maken van de heersende tijdgeest. Dit vraagt van opvoeders en coaches naast inzicht in wie dat individuele kind of die individuele mens is, tevens kennis van beïnvloedende factoren als landsaard en tijdgeest.

En hier hebben we nog wel het één en ander te leren.

Om te beginnen ons inzicht in de mens. Hoe ver zijn we eigenlijk? Met de intrede van menswetenschappen zijn we meer van hem gaan begrijpen. Gelukkig maar. Toch ligt er nog een groot terrein van onderzoek braak. Want hoewel de psychologie uitgaat van een nature en een nurture aspect (dus aanleg en opvoeding) staat het in kaart brengen van nature nog in de kinderschoenen. Door het onvoldoende kennen van de aanleg – waar de opvoeding immers op afgestemd moet zijn – lijkt het niet goed mogelijk een juiste aanpak te verwoorden. Een mens is bij geboorte geen onbeschreven blad waar opvoeders naar behoefte hun handtekening op de door hen gewenste plaatsen kunnen zetten. Iedere ouder, die meer dan één kind heeft, zal dat kunnen onderschrijven. Door zijn aanleg reageert de jonge boreling wel gunstig op A, maar absoluut niet op B, terwijl zijn broertje – op grond van een andere aanleg – precies tegenovergesteld reageert. De één doet het geweldig en de ander belandt in de goot onder vergelijkbare gezinsinvloeden en culturele levensomstandigheden.

We kunnen de oogst van de opvoeding dan ook niet louter beoordelen op grond van de kwaliteit van het zaad. Voor een juiste beoordeling van de resultaten moet eveneens de bodemgesteldheid worden meegenomen. Kortom, het gaat niet alleen om wat er gezaaid wordt, maar ook om de bodem waarin gezaaid wordt. Want net zoals een neutrale factor als water, op hout een andere invloed zal hebben dan op ijzer of op een plant, zo kunnen ook op het oog onschuldige opvoedingsmethoden bij de ene jonge mens door zijn specifieke aanleg, totaal anders uitwerken dan de andere. Want de opvoeding is slechts een pakket aan houdingen en invloeden op een 'iets' of een 'iemand' dat opgevoed wordt. Een iets, met een specifieke aanleg dat conform zijn aard op een kenmerkende manier op die opvoeding zal reageren. Het is de ontmoeting tussen aard en opvoeding die een specifieke chemie tot stand brengt welke zijn weerslag zal hebben in het uiteindelijke resultaat.

Zolang er geen algemeen geaccepteerde methode is ontwikkeld waarmee we aanleg in kaart kunnen brengen, blijft het proberen te doorgronden van Jantje of Pietje, te vergelij-

ken met het graaien in een grabbelton. We vissen er van alles uit, competenties, onhebbelikheden, emoties en ervaringen, compensaties, gevolgen van de opvoeding, prettige en onprettige. Hierdoor hebben we geen zicht op de hiërarchische of oorzakelijke samenhang van onze onvolledige vondsten. Hoe zouden we bij zo'n incompleet beeld zelfs maar in staat zijn een juiste aanpak te verwoorden, want we weten niet eens of we met aanleg, of opvoedingsinvloeden te maken hebben. Wat ligt nu ten grondslag aan wat?

Omdat ik veronderstel dat aanleg de voorwaarden voor het resultaat biedt en opvoeding slechts de randvoorwaarden acht ik intensivering van onderzoek naar aanleg ook zeer gewenst.

Pas bij inzicht in de aanleg kunnen we op maat gesneden methoden vinden die naadloos aansluiten bij de uniciteit van de betrokken jonge mens. Want ijzer is geen hout en ook geen plant.

Toch hoeft u zich als bestuurder/opvoeder niet geheel machteloos te voelen, zolang aanleg nog niet in kaart is gebracht. Want hoewel een juiste analyse van de aanleg van de individuele mens een grote stap voorwaarts zal betekenen voor de mensontwikkeling, kan inzicht in groeps cultuur en tijdgeest u eveneens een pedagogische leidraad verschaffen maar dan voor meer trans-persoonlijke begeleidingsvraagstukken.

Het gaat dan niet om Marietje die maar niet wil luisteren, maar om een hele groep die een voor die groep kenmerkende sfeer uitademt/ kenmerkend gedrag vertoont. Want een groep is net als een individuele mens een levende entiteit met zijn kenmerkende aard en kenmerkende ontwikkelpunten.

Ook wij Nederlanders. Wij zijn een groep, -niet een erg homogene-, maar onmiskenbaar een groep met een eigen karakter of zo u wilt een eigen ziel. We hebben een kenmerkende volksaard en kenmerkende hebbelikheden en onhebbelikheden. Deze volksaard huist in onze basishouding ten opzichte van de omgeving en is in hoge mate bepalend voor de manier waarop we als volk onze samenleving vorm geven en in het verlengde daarvan dan ook door andere gezien worden. Deze aard is dus bepalend voor de volks cultuur.

En omdat we hier als individu sterk door beïnvloed worden (maar ook omdat u maar zit te wachten op het moment dat we het nu eindelijk over normen en waarden gaan hebben), wil ik graag wat lands-kenmerken van de Nederlandse volksaard met u bekijken en op het oog wellicht strijdige verschijnselen in hun samenhang proberen te duiden.

Wat is er aan de hand in Nederland?

Sinds jaren domineren twee woorden de maatschappelijke discussie waar het de problemen betreft waar ons land mee te kampen heeft. U kent ze; u spreekt er ook regelmatig over en misschien komen ze u zelfs uw neus wel uit en is het een wonder dat u hier bij deze lezing aanwezig bent. Normen en waarden; hoe actueel en hoe sleets. We onderschrijven allen dat deze ons de weg uit de maatschappelijke crisis zouden kunnen wijzen, maar we lachen de heer Balkenende nog net niet in zijn gezicht uit als hij ons deze twee bondige woorden in herinnering brengt.

Hoe kan dat, want we schijnen het toch met elkaar eens te zijn.

Herstel van normen en waarden lijkt ons immers niet alleen wenselijk maar vooral ook noodzakelijk om onze almaar ingewikkelder samenleving zonder kleerscheuren door het huidige tijdgewricht heen te loodsen. De media staan er al tijden bol van en het is een gewild onderwerp op scholen, op het werk of tijdens sociale bijeenkomsten. Rangen, standen, volkeren en geloofsrichtingen - door hun aard geneigd zich van elkaar te onderscheiden- kijk maar om u heen - laten een ongekeerde eenstemmigheid horen in een roep om herstel van grondbeginselen die het samenleven kunnen veraangename. Het moet dus eenvoudig zijn om de verstofte basisregels wat op te poetsen en deze met gulle hand aan een verlangend volk aan te reiken.

Onze regering probeert dat ook. Ik constateer echter dat we ons bij het ontvangen van dergelijke goede gaven niet bepaald dankbaar tonen.

Er maakt zich zelfs een zekere opstandigheid van ons meester zodra de heer Balkenende het door ons onderschreven N-woord laat vallen. Waarom eigenlijk? Is er soms iets mis met beleefdheid en respect? Of is het burgerlijke ongehoorzaamheid die ons bij het horen van een gedragsregel het hoofd wat korzelig in de nek doet werpen? Of sluit dat wat de regering Balkenende ons biedt en dat waar we naar op zoek zijn onvoldoende op elkaar aan? Weet de regering eigenlijk wel wat ze ons biedt? En weten wij wel wat we zoeken?

Laten we eens terug gaan in de geschiedenis.

Van nature zijn we een ruimdenkend volk en daar zijn we trots op. Vriend en vijand zullen dat met een mengeling van bewondering en afgrijzen beamen. Dat deze ruimdenkende houding niet nieuw is mag blijken uit het feit dat Nederland ruimte gaf aan radicale vrijdenkers rond Spinoza in de 16^e eeuw. Zij vormden de basis voor moderne waarden als tolerantie en individuele vrijheid en plaveiden volgens de alom gerespecteerde historicus Jonathan Israel de weg voor de latere Verlichting en hadden daarmee een enorme invloed op de wereldgeschiedenis. Door Spinoza's visie dat er alleen een stoffelijke werkelijkheid zou bestaan - of je het daar nu mee eens bent of niet-, konden ideeën over moraliteit en maatschappij losgekoppeld worden van het geloof. Met het onttronen van God en daarmee de ontkenning van hiërarchie werd tevens het principe van gelijkheid geïntroduceerd. Gelijkheid tussen man en vrouw, tussen kolonialisten en slaven, tussen hetero- en homoseksuelen en tussen baas en tussen knecht. Een baanbrekende gedachte waaraan Nederland kennelijk ruimte bood en waar naar verluidt heel Europa aanvankelijk schande van sprak alvorens daar in later tijd ook de vruchten van te plukken.

Recentere -kenmerkende voorbeelden- zijn onze stormachtige 60er jaren. Uiteraard was niet alleen Nederland in beweging maar nergens zijn ze zo ver gegaan als bij ons met b.v. de seksuele revolutie, het drugsbeleid, euthanasie en het openstellen van grenzen voor alles was kleurrijk en anders is,- al is op dit laatste punt het roer nogal abrupt gewend.

En dat laatste is merkwaardig. Want in een samenleving waarin samenlevingsvormen en gedragsregels die onvoldoende ruimte bieden aan het 'vrije denken' als dogmatisch of burgerlijk terzijde worden geschoven of bestreden, lijkt dat op zijn zachts gezegd a-typisch. Want wij zijn toch het volk van 'Alles moet kunnen'. We verhieven dit zelfs tot norm en we hieven (en doen dat nog steeds) vermanend en dwingend het vingertje als iemand het waagde daar anders over te denken. Wat in essentie bedoeld was als het bewaken van onze basiswaarden, tolerantie en vrijheid van het individu, resulteerde ongemerkt in een intolerante houding.

Omwille van deze -verkeerd begrepen- ruimdenkendheid kwamen we onbedoeld in een situatie van normloosheid terecht waarin we enerzijds alles duldden en anderzijds alles veroordeelden. En we hadden geen idee hoe we daar weer uit moesten komen. We hadden onze normen, dus onze toetsingscriteria inzake respectvolle menselijke verhoudingen, immers ver van ons geworpen uit angst normatief en burgerlijk te zijn? Want niets erger voor een Nederlander dan dat predicaat te krijgen. Liever onaangepast dan burgerlijk; we houden er niet van om in de maat te lopen.

Maar omdat we geconfronteerd werden met toenemende intolerantie -dat dus haaks staat op onze volksaard- en we geen oplossing meer zagen begonnen we om normen te schreeuwen en de heer Balkenende die het vleesgeworden normbesef is, werd door het CDA in dit gapende gat geschoven.

En daar staan we dan.

Terwijl Balkenende de door ons gewenste normen aanreikt, slaan we hem deze met toenemende irritatie weer uit handen. Naar ik vermoed omdat we deze als ontoereikend ervaren voor de problemen waar we voor staan. Ze verspreiden teveel de geur van de benauwdheid van de 50er jaren en daar willen we niet meer naar terug.

Maar wat willen we dan wel?

Gezien onze ruimdenkende aard zoeken we in eerste instantie niet naar normen maar naar dat wat we in onze ijver onze ruimdenkendheid vorm te geven, in de loop der tijd zijn kwijt geraakt. We zoeken naar de teloor gegane universele waarden waar normen (slechts)

gestolde uitdrukkingen van zijn. We doen dat omdat we weer willen worden wat we in essentie zijn. Namelijk een ruimdenkend tolerant volk.

Toen in het oude testament het 'oog om oog, tand om tand' zijn intrede deed, was dat geen barbaarse regelgeving waarbij de mens werd aangezet tot wraak. Integendeel. In een periode van gewelddadige bandeloosheid, was deze wet een grote sprong voorwaarts en gebaseerd op de noodzaak tot een grotere tolerantie. Tot dat moment was het immers normaal (dus volgens de norm) om een voor die tijd relatief klein vergrijp als het uitrukken van een oog, te beantwoorden met moord of het uitroeien van een heel gezin. Daar werd door die van 'de overkant' dan uiteraard weer op gereageerd met het afslachten van de voltallige familie van de daders. Naasteliefde stond kennelijk nog in de kinderschoenen.

Deze nieuwe 'oog om oog, tand om tand' wet, stelde dus een nieuwe norm - een nieuw toetsingscriterium- ten bate van een hogere vorm van naasteliefde. Deze wet- of deze norm markeerde een overgangsfase naar een menswaardiger samenleving waarbij de wraak niet groter mocht zijn dan het aangedane leed. Deze stap voorwaarts resulteerde in weer latere fase in de 'ene wang en andere wang' gedachte, die wederom een nieuw toleranter tijdperk inluidde. Hoewel ook hier nog wordt uitgegaan van andermans 'schuld' -arrogantie is van alle tijden - is het toch bepaald vooruitgang om anderen te vergeven. Deze nieuwe leefregel (de norm) werd toetsingscriterium voor een hogere vorm van naasteliefde (de waarde).

Deze waarde en de daaruit voortvloeiende norm onderschrijven we vrijwel allemaal. Ze zijn zelfs zo vanzelfsprekend en vervlochten geraakt dat we niet eens meer weten dat er een verschil tussen normen en waarden is. In een multiculturele samenleving waar een rijke variatie aan normen is, kan dit dan ook leiden tot een krachtige botsing. Want beleefdheid (waarde) is bij de ene buur bij binnenkomst de hand schudden (norm) en bij de andere dit juist te laten (norm), terwijl toch beiden in essentie naasteliefde en respect (waarde) beogen. We menen echter dat in dit verschil in normen eveneens een verschil in waarden schuilt. Daarom klampen we ons aan onze normen vast en trachten -in de veronderstelling dat het onze waarden betreft- ook elkaar hieraan te onderwerpen. Hiermee verheffen we de norm tot gouden kalf en laten overtuigd van ons gelijk de in hem vervatte waarden verder weglekken, waardoor deze vervluchtigen en de ontzielde norm tenslotte een langzame maar zekere dood zal moeten sterven. Intolerantie en angst zijn het gevolg.

En Nederland dat het boegbeeld van ruimdenkendheid en tolerantie zou moeten zijn leeft zich uit in polariserende standpunten het eigen gelijk betreffende. Zelfs de regering en geestelijke leiders dragen een forse steen bij aan deze vernietigende ontwikkeling.

In dit verband is het interessant dat normen geen eeuwigheidswaarde schijnen te hebben (denk hier aan de verschillende leefregels in oude- en nieuwe testament) terwijl de waarden die we er mee trachten vorm te geven wel van ieder volk en elke tijd zijn.

In een sterk veranderende samenleving die gekenmerkt wordt door conflicterende normen hebben we dan ook weinig aan handhaving van deze oude toetsingscriteria. Want waar ze tot doel hadden naasteliefde te bewaken, zijn ze een bron van conflict geworden en hebben daarmee hun bestaansrecht verloren. Normen horen op enig moment dus te verkrummen.

Maar waar waarden en normen niet langer in elkaars verlengde werkzaam zijn, en we nog geen nieuwe toetsingscriteria hebben, is het vooral onze jeugd die hiervoor een hoge prijs betaalt. Zij groeien immers op in een tijd waarin we als volk op drift zijn en de signalen die we afgeven inzake menselijke verhoudingen zijn op minst verwarrend. Want onze toetsingscriteria voor respectvol gedrag - onze normen- zijn goeddeels uitgewoond, en passen niet meer in onze huidige veelkleurige samenleving. Voor een deel hebben we uit angst voor burgerlijkheid alle toetsingscriteria overboord gegooid en voor een ander deel dringen we elkaar onze resterende deels ziellose normen uitermate aanmatigend op. Niet goedschiks dan maar kwaadschiks schijnen we te denken.

Waar ruimdenkendheid en normbesef complementaire krachten zijn, hebben wij deze door onvoldoende begrip van hun essentie laten verworden tot normloosheid en normatief gedrag, waarmee een polaire- en dus conflicterende tweedeling een feit is.

Zeker onze opgroeiende jongeren vinden hierdoor onvoldoende voeding voor het ontwikkelen van een gezonde moraliteit die in staat is tegenstellingen te overstijgen. En daarmee missen ze een heilzaam houvast voor eigen handelen.

Maar er zijn meer onbedoelde tweedelingen die ons parten spelen.

We hebben in het verlengde van onze hang naar gelijkheid ons onderwijs zo gestructureerd dat gelijke kansen voor iedereen mogelijk zouden zijn. Een loffelijk streven. Maar ook hier lijken we te lijden onder een begripsverwarring. Het lijkt een open deur, maar, gelijkwaardigheid (Spinoza zou trots op ons zijn) moet niet verward worden met gelijkheid. Want door het accent te leggen op de waarde van 'doorleren', geven we ook de impliciete boodschap af, dat je beter een denker dan een doener kunt zijn, waarmee we twee gelijkwaardige krachten die bij elkaar horen uit elkaar trekken, waardoor ze in tegenstelling tot onze bedoelingen juist tegenover elkaar komen te staan. Met de beste bedoelingen, discrimineren we zo een groot aantal mensen. In zo'n klimaat wil je uiteraard geen doener zijn. Dat je voor een denker vervolgens ook niet echt geschikt blijkt, maakt de vernedering dubbel zo groot. En wat is dan begrijpelijker dan je af te zetten tegen de elite-groep waar je kennelijk niet toe kunt behoren. Dat ook dit tot een conflicterende polariteit leidt die zich vervolgens maatschappij breed uitrolt laat zich raden. Het conflict tussen denkers en doeners is helaas overal merkbaar. Ook een ROC - als entiteit- lijkt met zijn wat ambivalente verhouding met b.v. hogescholen in het fijn gesponnen web van deze merkwaardige tweedeling beland te zijn.

Maar er is hoop.

De bezielde zoektocht naar naastenliefde in de jaren zestig in combinatie met verbrijzelende normen lijkt te wijzen op een ontwakend nieuw tijdperk. De overgang van 'oog om oog' naar 'ene wang en andere wang' ging ook niet zonder kleerscheuren. Met het inzetten van onze ruimdenkendheid -hoe onbeholpen het "alles moet kunnen"- dan ook was, zochten we tenslotte naar een hogere vorm van naastenliefde waardoor de oude normen verbrokkelden. Als we nu oude zakken trachten te repareren maken we een fundamentele fout. Ze zullen blijven breken en de jonge wijn zal verder wegvloeien. Veel normscherven en weinig waarden.

Daarom, bestuurders en opvoeders, willen wij als volk geen uitgewoende normen. Geen regels over wel of geen handen geven, met twee woorden spreken en ja dan nee, een burka. We willen ons wel bezinnen op onze universele waarden waar tijd- en cultuurgebonden normen een uitvloeisel van zijn. Deze zoektocht naar gemeenschappelijke waarden -die cultuur gebonden normen overstijgen- kan op grote schaal plaats hebben. Denk hier b.v. aan de politiek en aan religieuze- en levensbeschouwelijke stromingen. Maar ook of misschien wel juist, op kleinere schaal, thuis en in het onderwijs zodat we onze jeugd kunnen ondersteunen bij hun groei naar volwaardig burgerschap. Ook de canon van de Nederlandse geschiedenis lijkt met zijn keuze voor Spinoza hiervoor aanknopingspunten te bieden.

Opvoeders, in de breedste zin des woord, zouden eveneens bij deze bezinning betrokken kunnen worden, door hen b.v. onder begeleiding van een filosoof, vertrouwd te maken met de verschillen tussen waarden en normen en hoe dit te vertalen naar het leven van alledag. Bestuurders hebben hier vast wel een potje voor.

Mijns inziens moeten we de oplossing voor onze maatschappelijke verwarring - waar juist onze jeugd zo vol door getroffen wordt- zoeken in deze polariteit overstijgende richting. Want pas met het durven loslaten van tijd en cultuur gebonden normen, kunnen gemeenschappelijke waarden vervat worden in nieuwe toetsingscriteria die beter aansluiten op de tijd waarin we leven. Zo luiden we - in navolging van Spinoza- met elkaar wellicht een nieuwe periode van Verlichting in. Dat we daartoe afscheid moeten nemen van onze aanbeden polariserende normpaardjes spreekt voor zich.

Laten we dus niet klagen over het barsten van de oude zakken, maar gezamenlijk zorg dragen voor de jonge wijn en zakken zoeken die hierbij passen, zodat de jonge wijn behouden blijft. ∞